

KARAR MEKANİZMALARINDA KADININ YERİ: AVRUPA TOPLULUĞU DENEYİMİ

Paulina LAMPSA*

Avrupa'da kadınların yasama ve siyasal yapılanmada varoluş oranlarında ülkeden ülkeye önemli değişkenlikler görülmektedir. Ancak, tüm kıtada sistemin her alanında kadınların temsil edilme oranı düşük olup, ender olarak devlet içerisinde yüksek konumlara veya prestijli pozisyonlara geldikleri de görülmektedir.

Batı demokrasilerinin çoğunda, kadınların parlamenter siyasete entegre olmaları çok yavaş bir süreç olarak gerçekleşmektedir. Tarihsel bir analiz yapıldığı zaman teorik olarak kadınların yasama organlarına seçilmesi için bir engel olmamasına karşın, uygulamada erkeklere ait "kültüpler" olarak kalmış olan siyasal meclislerden ve siyasi partilerden kadınların dışlanmış olduğu ortaya çıkmaktadır. 70'li yıllarda, bazı farklılıklar ortaya çıkmaya başladı, Danimarka, İsveç ve Norveç bu konuda diğer ülkelerin önüne geçerek kadınların temsil edilmesi için yeni bir model oluşturdular.

Ancak, kadınların eksik temsil edilmesi uzun zamandır bilinen bir olgu olmasına karşın, sadece yakın zamanda ne kadar eksik temsil edildikleri tam olarak ölçülmeye ve bir sorun olarak dile getirilmeye başlandı.

Araştırmalardan ve medyadan kadınlar ve siyaset hakkında aldığımız mesaj iki yönlü –ve en azından ilk bakışta çelişkili– olmuştur: Kadınlar siyasete ilgi duymuyorlar, bilhassa genç kadınların seçimlere olan katılımı gittikçe azalıyor.

Kadınlar, siyasette karar mekanizmalarında yer alan kişilerin kadınların gereksinimlerini ciddiye almadıklarını düşünüyorlar, bu yüzden de seçimlere katılmayı ve partiler içinde etkin olmayı gereksiz buluyorlar. Siyasal partiler, özellikle büyük ve yerleşik olanlar, kadınların üyeliğinin gitgide düşmekte olduğunu gözlüyorlar ve yaşlılık oranlarını ciddi bir kaygı içinde izliyorlar.

* Yunan Gazetecileri Avrupa Örüntüsü 2. Başkanı.

Genç kadınlar partilere yazılmak için istekli değiller, yazılsalar bile kısa bir süre içinde ayrılıyorlar, kendi etkilerinin ne kadar az olduğunu ve karar alma işlemlerinin ne kadar hiyerarşik ve katı olduğunu görünce hayal kırıklığına uğruyorlar.

İngiltere'de "Kadınlar Siyasetten Ne İstiyor?" adlı bir raporda yaklaşık 10,000 kadının siyaset üzerindeki görüşleri alınmış ve 1 Mayıs 1997'de yapılan genel seçimlerden bir hafta önce yayınlanmıştı. Bu rapor üç büyük siyasi partinin kadınların görüşlerini göz ardı ettiğini gösteriyordu. Ancak, yetkililer de kadın seçmenler erkeklerden 1.5 milyon daha fazla olduğuna göre, seçim sonuçları üzerinde kilit bir etki yapacaklarını iddia ediyorlardı. Siyasal gündemler üzerinde kadın görüşlerini yaymak için iki sene önce kurulmuş olan bir propaganda grubu olan Kadın İletişim Merkezi tarafından hazırlanan rapor, kadınların sorunlarının partilerce dikkate alınmadığını öne sürüyor. Bu sorunlara aşağıdaki konular dahildi: iyi çocuk bakım merkezleri kurulması için önlemler alınması, aile içi şiddet, yarım gün çalışanların hakları, düşük ve eşit ücretli çalışma şartları, meme kanseri araştırmaları.... Ayrıca bu rapora göre, önemli sorunlar üzerinde kadınların görüşleri dikkate alınmıyor. Örneğin, partiler işsizliğe karşı mücadeleyi ön plana alırken, kadınlar eşit ücret almak, emeklilik haklarına sahip olmak, esnek saatlerde çalışmak, annelik izinleri gibi konulara önem veriyorlar. Rapor ayrıca, kadınların ek öğrenim, sağlık ve emeklilik önlemleri için daha yüksek vergiler vermeye, erkek karıştlarına kıyasla kolaylıkla razı olduklarını gösteriyor.

Ancak, aynı zamanda yavaş ama daha kalıcı bir şekilde karar verme süreçlerinde yer alan kadınların yüzdesinin arttığını görüyoruz. En son meclis seçimlerinde, birçok Avrupa ülkesindeki meclislerde kadınların temsil oranının az da olsa, arttığını görüyoruz. Danimarka, İspanya, İrlanda, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda'da ulusal hükümetlerde kadınların katılımı önemli oranda arttı. Ancak rakamlar tamamen tatmin edici olmaktan ve parite demokrasisinden uzak. Ayrıca, bütçe ve finans, savunma veya ekonomi gibi kilit portföylerde kadınlar neredeyse hiç yok.

Ancak, kadınların yoğun bir şekilde her türlü vatandaş eylem grupları ve tabandan gelen etkinliklerde var olmaları onların siyasete ilgi duymayan insanlar olarak damgalanamayacaklarını ve siyasal kararların bireysel olarak yaşamları üzerinde yaptığı etkiye duyarsız olmadıklarını göstermektedir.

Kadınların siyasette temsil edilmelerine başlıca engeller

Daha çok kadının neden siyasal partilere katılmadığını ve neden aday olarak seçimlere girmediğini sormaktan çok, bunu yapmaktan neden engellendiklerini sormak gerekmektedir.

Kadınların "resmi" siyasette neden düşük sayılarda temsil edildiklerini ortaya çıkartmak için aşağıdaki etkileşimli sebepler gösterilmiştir:

1) "Özel" ve "kamu" dünyaları ile olan ilişkilerini erkeklerin ve kadınların değişik olarak algılamalarına yol açan farklı cinsiyet-rolü sosyalizasyonu.

2) Aile içinde iş bölümü, çocuk doğurma, çocuk bakma gibi durumsal kısıtlamalar.

3) Siyaset "pazarında" geçerli bir para birimine dönüştürülebilecek sosyal "sermaye" ulaşabilmekte farklı olanaklar. Bu sermayeye öğrenim yapabileme imkanı, özellikle yüksek öğrenim, siyasal pozisyon sahiplerine uygun meslekler, etki sahibi olan kuruluş ve gruplara üyelik, eğitimsel, mesleki veya eğlence ve spor etkinlikleri dolayısı ile güçlü "eski arkadaş" şebekelerine ve kulüplerine üyelik dahil olabilir.

4) Yeterli siyasal ve kurumsal deneyim eksikliği.

5) Mali kısıtlamalar. Kadınların ekonomik statüsünün daha düşük bir seviyede olması, onların "seçilme" ve seçim kampanyalarına ayıracak daha az kaynakları olduğuna veya hiç olmamasına yol açar. Ayrıca "Batı" kültüründe kadınlar "ciddi" siyasi kişilikler olarak görülmedikleri için, kadınların çoğu için siyasal kampanyaları ve etkinlikleri de kullanmak üzere dış kaynaklardan finansman bulmak gerçekçi bir olasılık değildir.

6) Siyasal etkinliklere uyum sağlama ve örgütlenme. Buna kendine özgün engellerin kaldırılması açısından teşvik ve destek eksikliği, toplantıların zaman ve yerleri, erkeklerin yönettiği siyasetin dil ve "kültürü" dahildir.

7) Seçilme sürecindeki engeller; kadınların seçilebilir adaylar olarak görülmemesi veya kazanamayacakları sıralamada yer verilmesi gibi.

8) Ayrımcılık. Ayrımcılığın kanıtlanması zor olmakla beraber, erkek görevlilerin ve pozisyon sahiplerinin kadınları önemsememesi, toplantılarda görünmez ve duyulmaz hale getirilmesi ve benzeri hareketler yoluyla baskı altına alınması taktikleri de gizli fakat ciddi psikolojik bir ayrımcılık şeklidir.

Avrupa'da kadın ve erkeklerin "Avrupa ve siyaset üzerine tutumları" hakkında yapılar bir araştırma*. kadınların ilgi alanlarının söz konusu olduğu yerlerde, iki etkenin "geleneksel sistem" üzerinde bir etkisi olduğu sonucuna varmıştır: kızların eğitim sistemi içerisine yoğun bir şekilde girişleri ve kadınların iş dünyasına entegrasyonları. Bu anketin bulguları kadınların sosyo-ekonomik durumlarının dış dünyaya bakışlarını ne derece etkilediğini göstermektedir.

* Janine Mossuz-Lavau ve Mariette Sineau / Fransa'da Kadınlar ve Siyaset Hakkında Anket / Paris PUF 1983.

Kadınların iş yerlerine hızlı bir şekilde entegre olmaları Avrupa'da ekonomik gelişmenin sağlanması için daha önce ihmal edilmiş olan insan kaynakları alanına tam olarak ağırlık verilmesi gereksinimini ortaya çıkarttı. Bu sayede ise geriye dönülemeyecek şekilde ilerlemeler kaydedildi. Sosyo-ekonomik kapsamdaki bu değişiklik, kadınların iş yerinde tam katılımını önleyen engelleri ortadan kaldırdı. Ayrıca, toplumda kadının statüsünü hesaba katmadan, özellikle güç ve karar mekanizmalarına katılmadan eşit çalışma şartlarını savunan anakronik fikirleri de ortaya çıkarttı. Bu arada, kadınların bu statü değişikliğinde Avrupa Toplumunun olumlu rolünü de vurgulamak gerekir.

Alınan kararlarda kadınların katılımının artırılması: bir AT önceliği

1957 yılı kadar eski bir tarihte bile, Avrupa Ekonomik Topluluğunun kurucuları yasal bir prensip olarak kadınların ve erkeklerin eşitlik kavramını ortaya atmışlardı. Roma Anlaşmasının 119'uncu maddesi "eşit iş-eşit ücret" kuralını getirmiştir.

O zamandan beri, bu prensibi geliştirmek ve tanımlamak için birçok yönerge benimsenmiştir. Madde 119, Yönergeler, Öneriler ve Konsey Kararları, üye ülkelerin ulusal yasalarını uyarlamak, işyerinde kadın ve erkekler için eşit fırsatlar sağlanması, yasalarından tüm ayrımcı şartları çıkartmak için önemli bir teşvik unsuru oluşturmaktadır. 2 Aralık 1996'da ise, çok önemli bir metin benimsendi, karar verme sürecine kadın ve erkeklerin dengeli bir şekilde katılmasını öngören bir Konsey Tavsiyesi (96/694/CE).

Ayrıca, Avrupa Adalet Mahkemesi kadın ve erkekler için eşit haklar konusu ile ilgili önemli bir yasal çerçeve yarattı.

Bunun ötesinde, 1980'lerin başından beri Avrupa Komisyonu, eşit haklar prensibini uygulamaya sokmak için entegre, çok-seneli programları da uygulamaya sokmak üzere geliştirmektedir. İlk iki programı sırasında Komisyon esas olarak pozitif eylemleri teşvik etti. Kadın ve erkekler arasında eşit fırsatlar olmasını teşvik eden Üçüncü Ara Dönem Programı esnasında (1991-1995), yasaların geliştirilmesinin ve kadınların işyerine entegre edilmesinin teşviki için eylemlerin uygulanmasının ötesine gitti ve toplumda kadının yerinin iyileştirilmesi gerektiğini özellikle vurguladı.

Üçüncü Eylem Programı kadınların medyada ve karar verme sürecinde eşit derecede temsil edilmediği bir toplumda iş yerinde eşit fırsat prensibinin de uygulanamayacağına bilincine vardı. Komisyona danışmanlık yapmak ve eylemler geliştirmek üzere bir uzmanlar ağı geliştirildi.

Birinci yılında, "Karar Verme Sürecinde Kadın" Avrupa Uzmanlar Ağı, araştırma alanı olarak öncelikle siyaset ve kamu hizmetleri alanlarını ele almaya karar verdi. Ayrıca, ilk görevlerinden birinin karar verme sürecinde kadın ve erkeklerin arasındaki dengenin kurulması isteğinin altında yatan prensipleri açıkça belirlemek olduğunu saptadılar. Bunun yanında, tüm Avrupa Topluluğu üye ülkelerinden Avrupa, ulusal ve bölgesel parlamentolarına, hükümetlerine, yerel siyasal kuruluşlara kamu hizmetlerine, sendikalara ve işveren örgütlerine kadınların katılımı hakkında istatistiksel bilgi toplamaya çalıştılar.

Ağın ilk yılı tamamlanırken konusu "Güçlü Konumlarda Kadın" olan önemli bir konferans, Avrupa Kadınlar Lobisinin işbirliği ile 2 ve 3 Kasım 1992'de Atina'da yapıldı.

Avrupa'nın her tarafından güçlü konumlardaki kadınlar bir zirve toplantısında bir araya geldiler ve kadın ve erkeklere eşit muamele edilmesi için karar-verme işlemlerinde temel değişiklikler yapmak üzere bir bildirge imzalandılar.

Atina Bildirgesinden sonra, Ağ dikkatini 1994'te Avrupa Parlamentosuna daha fazla kadın seçilmesi konusunda yoğunlaştırma kararı aldı. Bu hedefi gerçekleştirmek için, gerekli teşvikleri ve olanakları sağlamaya karar verdi.

Avrupa seçimleri yaklaştıkça, Ağ Brüksel'de "Kadın ve erkek arasında denge kurmak için oy verin" konulu bir seminer düzenledi. Ayrıca Avrupa'da bir kamu bilinçlendirme eylemi başlattı ve dernekler, örgütler, devlet kuruluşları ve kadın adaylara verilmek üzere bir eylem-paketi geliştirdi. Bunda bir slogan, bir logo, 10 saniyelik bir TV klipi ve 9 dilde ulusal kampanya için fikirler mevcuttu.

Logoya aynı seçim pusulasındaki bir karede erkek-kadın simgesi yerleştirilmişti.

Sloganlar da esprili bir şekilde, vatandaşlarının %51'inin kadın olduğu, ancak 1993'te parlamentosunun sadece %91.1'inin kadın olduğu bir Birliğin ikilemini vurguladı.

Bunlardan bazıları şöyle idi:

"%81'inin baba ve %19'unun anne olduğu bir dünyayı gözünüzün önüne getirebiliyor musunuz?"

"%81'inin Romeo ve %19'unun Juliet olduğu bir dünyayı gözünüzün önüne getirebiliyor musunuz?"

“Neden Parlamentonun %81’inin her sabah traş olması gerekiyor?”

Sonuç olarak, ilk defa 1994’te Avrupa Parlamentosunda, kadınların oranında gözle görülür derecede bir yükselme yer aldı. Toplam 567 parlamento üyeliklerine tüm AT üye ülkelerinden 173 (%25.7) kadın seçildi. 1989 Avrupa seçimleriyle karşılaştırıldığında (%19.3) %6.4’lük önemli bir artış göze çarpmaktadır.

Dördüncü Eylem Programı (1996-2000) içinde benimsenen projeler arasında Karar Verme Sürecinde Avrupa Kadınlar Ağının çalışmalarının sonuçlarından yararlanma ve yüksek pozisyonlardaki kadınların sayısını arttırmak için etkin stratejilerin üretilmesi bulunmaktadır.

Olası stratejiler ve İsveç modeli

Avrupa ülkelerinde de siyasal karar verme sürecinde etkili olan kadınların durumlarında farklılıklar bulunmaktadır. Kadınlar meclislerde çoğunluğa sahip olduğu hiçbir ülke yoktur. Bazı ülkelerde, özellikle kuzey ülkelerinde daha dengeli oranlar bulunmaktadır. İsveç’te parlamenterlerin %40.4’ü ve devlet mensuplarının ise %50’si kadındır. Finlandiya’da parlamenterlerin %33.5’i ve devlet mensuplarının ise %38.9’u kadındır. Almanya gibi bazı ülkelerde de oran yükselmektedir. Ancak Fransa, Yunanistan veya İngiltere gibi ülkelerde bu oran çok düşük düzeylerde kalmıştır. Ama İsveç mucizesini göz önüne alırken, 1987’de devlet mensuplarının sadece %16’sını kadınların oluşturduklarını hatırlamak gereklidir. 1988’de ise kamu yönetiminde karar verici mercilerde kadın temsilciliğini arttırmak için üç senelik bir program yapılmıştır. Halen yürürlükte olan temsil stratejisi üç aşamada özetlenebilir:

1. Her sene Parlamento’ya olgusal istatistiklerin sunulması ile kadınların azınlığını daha görünür hale getirmek.

2. Kadınların oranını arttırmak için somut, zamana özgün hedefler koymak.

3. Bu hedeflere ulaşılabilmesi için önlemler almak.

Günümüzde İsveç hükümeti kadın ve erkek arasında eşitliğin sağlanmasını, siyasetinin temel prensibi olarak benimsemiştir. Bu yaklaşım aynı zamanda Başbakan Yardımcısı olan Eşitlik İşleri Bakanı tarafından koordine edilmekte ve bu arada tüm diğer bakanların da kendi alanlarında eşitliği sağlamak sorumlulukları bulunmaktadır.

Kadınların az temsil edilmelerini giderecek olan stratejiler, her ülkenin kendine özgü kültürüne ve siyasal kapsamına uyarlanmalıdır. Şu ana kadar genel stratejilerin değişken sonuçları görülmüştür. Dönüşüm, siyasal sistemlerin değişkenliğinden ötürü her zaman kolay olmamaktadır.

Kadınların siyasal karar verme sürecine katılımını arttırmak için yapılan çabalar kayda değer olmaktadır. Zira belli bir toplunda birkaç kadının Parlamente'ya seçilmesi, kadınların durumunda fazla bir farklılık yaratmayacak, ancak önemli sayıda kadının bulunması, kadınlar için uzun süreli ve yararlı değişiklikler getirecektir.

Bazı durumlarda kota sistemi, özellikle Kuzey Avrupa ülkelerinde ve Almanya'da seçilen kadın vekillerin sayısını arttırmakta yararlı olmuştur. 1989'da Alman Sosyal Demokrat Partisi önemli oranda bir kota getirdi. Hedef bir veya diğer cinsiyetten hem parti liderliğinde, hem de seçmen listelerinde asgari %40'a ulaşmaktı. Alman SPD'sinin yaptığı bu eylem, popülerlikleri parite partisi olmalarına bağlı olan Yeşillerden gelen rekabet dolayısıyla özendirilmişti.

İsveç'te 1995'te yapılan seçimler de izlenmeye değer: Kadınlar Partisi kurulması tehdidiyle kadın adayların artması ve onların seçilebilmesi sağlanmıştı.

Diğer bir örnek de, kadınların "partizan" sınırların ötesine geçerek, birlik halinde meclislerde daha fazla yer istemek için toplanmaları idi. Bu Yunanistan'da 1994'te meydana geldi. Partilerarası Kadınlar İşbirliği Komitesi kuruldu, Fransa'da da aynı şey oldu. Üç sene önce Fransa'da tanınmış kişiler (kadın sayısı kadar erkek) parite çağrısı yapmak üzere yüksek tirajlı "Le Monde" gazetesinde reklam verdiler. Bunun sonucunda on kadın, değişik partilerden eski bakanlar, bir elele verme çağrısı yaptılar ve bu etki ile sosyalist parti meclis seçimlerine %30 kadınla giriş kararı aldı.

Avrupalı kadınların siyasete katılma kararları güç hiyerarşisine göre de değişkenlik göstermektedir. Parlamenter gücün azaldığını ve teknokratların gücünün onun yerini aldığını bildirdiğimize göre, kadınların birincisinde ilerleme yapıp, ikincisinde ilerleyemediklerini görmek endişe verici olmaktadır.

Bu nedenle, karar verme süreçlerine kadınların getirilmesi için stratejilerin hazırlanmasında, Avrupa demokrasilerinde siyaset ve karar verme mekanizmasında yer alanların birbirlerine bağlılığı göz önüne alınmalıdır. Parlamenter ve hükümetler tecrit edilmiş veya tamamen özerk "siyasal" güç odakları değildir. Kamu hizmeti, şirket kuruluşları ve çıkar grupları siyasetin başlatılması, tanımlanması ve uygulanması için önemli bir rol oynamakta, bu arenalardaki karşı konulmaz erkek denetim de kadınlar açısından ciddi ve belirgin sonuçlar doğurmaktadır.

Bürokratik elitlerde kadınların azlığı ve savunma, dışişleri, finans ve ekonomi konuları ile ilgili bölümlerde neredeyse tamamen yok olmaları, siyasal temsilde yani "temsile" alanda eksik temsil edilmeleri kadar önemlidir.